

МЕДІА-ОБРАЗ КОЗАЦТВА В ПРАЦЯХ УКРАЇНСЬКИХ ТА ЗАРУБІЖНИХ ДОСЛІДНИКІВ

Є. Р. Заболотний, К. І. Мелекєсцев

Анотація. У статті розглядаються питання історіографії, яка присвячена інформаційній війні України та «Заходу» з Російською Федерацією, зокрема образу козацтва, як теми, навколо якої формується медіа політика держави. Проаналізовано, яким чином тема образу козацтва зачіпається різними авторами, які аспекти теми є недослідженими, представники яких країн та професій цікавляться козацтвом.

Ключові слова: онлайн-медіа простір, інформаційна війна, інформаційне протистояння, контрпропаганда, козацтво

Московська агресія проти України, яка перейшла в активну фазу з 2014 р., з відкритою окупацією територій країни та створенням маріонеткових «республік», мала істотне значення для українських істориків. Окрім вивчення власне «кристально чистого» історичного знання, довелося задуматися й щодо питань «історичної політики», використання історії в цілях пропаганди. Саме в ході розкриття пропагандистських тактик держави-агресора українськими авторами були помічені певні сентенції щодо козацтва, характерні пропаганді. Ряд статей та монографій, таким чином, торкаються теми зображення козацтва в сучасному онлайн-медіапросторі.

Найбільшу групу джерел для дослідження місця козацтва в сучасній мережі «Інтернет» складають ЗМІ, а конкретно інтернет-ресурси, що містять як тексти, так і відео фрагменти з історії та сучасності козацтва. Серед таких сайти козацьких організацій, їх сторінки в соціальних мережах тощо. Також використані матеріали розміщені на офіційних електронних ресурсах обласних і районних рад, форумів присвячених постаті козацтва, сайтах ВНЗ, шкіл, дитячих військово-патріотичних таборів, тематичних музеїв і інших державних і приватних установ. На вебсайтах козацьких організацій, заявах «сучасних» козацьких ватажків концентруються західні автори, для яких тема козацтва має певну «екзотичність». Текстові джерела, конкретно пропагандистські пасажі, агітація, фабрикавана історична інформація здебільшого розглядається українськими авторами, адже реалії та питання «гібридної війни» з Москвою мають для них життєву важливість та викликають особливі побоювання. Джерельна база цих наукових розвідок не може вважатись повною оскільки Інтернет є майже безкінечним джерелом інформації, тому тема залишається достатньо перспективною і потребує подальшого вивчення і дослідження,

Розглядаючи такі роботи, однією із перших варто згадати статтю С. Полтавця «Козацький дискурс» як складова інформаційної війни. У статті розглянуто роль козацької проблематики в контексті інформаційного протистояння України та Росії в сучасній «політичній історії» [1].

Частково проблеми образу козацтва торкаються автори аналітичної доповіді «Інформаційні виклики гібридної війни: контент, канали, механізми протидії» Ісакова Т., Гнатюк С., Дубов Д., Черненко Т., Баровська А. У роботі акцентовано увагу на ризиках інформаційної війни, необхідності протидії пропаганді та дезінформації, низькому рівні медіа культури суспільства [2].

Тему також зачіпає авторський колектив навчального посібника «Гібридна війна і журналістика. Проблеми інформаційної безпеки» В. О. Жадько, О. І. Клименко, П. П. Куляс, О. Т. Марків, Ю. С. Полтавець, О. І. Харитоненко, О. В. Харчук, С. В. Шевчук [3]. В роботі представлено окремий розділ «Інформаційні війни в історії та сучасності: характерні ознаки новітніх протистоянь», автором цього параграфу є безпосередньо В. О. Жадько. У праці підкреслюється роль держави у протидії ворожій пропаганді, створення контрпропаганди в якій важливе значення варто приділити символу козацтва [3, с. 64–95].

В контексті висвітлення цього питання доцільно згадати монографію Горового В. М «Національні інформаційні процеси в умовах глобалізації». Увагу зосереджено на таких важливих питаннях як: національний інформаційний простір й інформаційний суверенітет; соціальні інформаційні бази, інформаційні запити суспільства і підходи до задоволення потреб сучасних користувачів інформації [4]. Також досліджуване питання як одне із складових протистояння згадується в монографії Г. В. Кіслова «Інформаційні війни» де викладено думку щодо значення сучасних інформаційно-комунікаційних технологій [5]. Схоже проблемне поле досліджує Н. Ф. Семен у своїй дисертації «Російські інтернет-ресурси як чинник інформаційної війни проти України», де авторка зазначає факти засилля російського контенту в українському інфопросторі, його вплив на формування стереотипних тверджень серед народних мас [6].

Окрім українських авторів, для яких тема зображення козацтва в пропаганді є «життєво важливою» (адже стосується корінних аспектів самовизначення українського народу та історії України, яку вже XVII–XVIII ст. знали як «країну козаків»), темою нового медіа-образу козаків зацікавилися й за кордоном. Здебільшого це стосувалося статей-едіторіалів у світовій пресі, які розкривали питання «Хто такі козаки? Яке їх значення для Росії та України?» англomовним читачам [7]. Проте можна зазначити й про наявність наукових статей, що постають суміжними до теми роботи.

Зокрема, зазначеної проблеми торкається американський дослідник Пол Гобл у своїй статті «Moscow's War in Ukraine Deepens Divides Among Russia's Cossacks», де автор аналізує ставлення Кубанських козаків та інших козацьких організацій у Російській Федерації до агресивної політики Кремля, спонукання Москвою добровільних козацьких формувань до війни проти України шляхом поширення фейків в ЗМІ, розпад єдності козацьких організацій РФ [8].

Також має інтерес стаття Джорджа Волошина щодо отримання медіа-присутності козацькою організацією Республіки Казахстан, яка відхрещувалася від участі в московській агресії проти України. Напроти, отримавши увагу інтернет-медіа, головний отаман Казахстану Юрій Захаров заявив, що Москва винна козакам за знущання царської та геноцид радянської доби [9].

Теми «сучасних козаків» на Московщині як частину тамтешньої системи контролю за суспільством та арештів за пости в соцмережах торкався нідерландський дослідник Рашид Габдулханов [10].

Велика аналітична доповідь дослідників Центру стратегічних комунікацій НАТО також торкається присутності образу козацтва в українсько-московському конфлікті, в інтернет-мемах як з московської сторони («перемогли козаків, поляків...»), так і з української («російські козаки воювали за нацистів») [11, с. 110–112].

На межі «українського» та «англomовного» сектору досліджень медіаприсутності козацтва лежать українські публікації, спрямовані на англomовну аудиторію. Як приклад, публікація Internews щодо образів з мультиплікації «Як козаки...» як позитивних зразків для рекламування реформ та проєктів [7]. Врешті-решт, українські англomовні сайти прямо фокусуються на тому, що без розуміння козацтва неможливо зрозуміти ідентичність та історію української нації [12]. Питання занурення в «історичну політику» та роль пам'яті для сучасних відносин України з навколишніми державами також аналізували в англomовних наукових статтях українські автори [13; 14]. У своїх україномовних статтях вони також вивчають питань інформаційного протистояння навколо історії у мережі Інтернет, у тому числі й питань образу козацтва, його «пересмикування» Московщиною [15; 16]. Конкретно, досліджувався історичний образ Івана Богун, який не відповідав московській концепції Хмельниччини як частини «возз'єднання» України з Москвою, імперської схеми історії, тож бунтар-полковник Іван Богун банально «видав» з медіа-контексту Москви, окрім окремих елементів суміжних з акторською кар'єрою Олександра Домогарова. Тим часом, українські ЗМІ, поза межами академічних історичних досліджень, оточили образ вінницького полковника фантастичною міфологією (конкретно,

«характерництва») при чому це стосується як місцевих вінницьких ЗМІ, так і англomовних інтернет-видань, які мають на меті популяризацію України та пов'язаних з українством, у тому числі з козацтвом, історичних образів [17].

Таким чином, тема використання козацького образу медіа просторі, зокрема в мережі Інтернет є недостатньо дослідженою, проте її проблематика знаходить відображення, зокрема в контексті робіт присвячених інформаційній війні з РФ українських авторів, а також дослідженнях сучасними американськими авторами і дослідниками інших країн НАТО питань «сучасного» козацтва в РФ та їх взаємодії з державою, її військовими кампаніями та репресіями проти населення. У працях українських авторів робиться акцент на важливості формування потужного «Українського віртуального простору», що в сучасних реаліях є одним із інструментів формування національної свідомості народу. Зарубіжні автори відмічають важливість образу козацтва для України, але пре домінацію проросійських напрямів серед сучасних козацьких організацій.

Згідно з цими підсумками можна запропонувати певні рекомендації. На сьогодні державі необхідно виділяти кошти на вивчення застосування образу лицаря-козака і всього, що з ним пов'язано в контексті формування медіаграмотності суспільства, відновлення історичної свідомості українців, використання цієї дефініції як опорної точки в умовах гібридної війни, зокрема на теренах Інтернету, оскільки в наш час всесвітня павутина стала найпоширенішою платформою для розповсюдження інформації. Тобто, вкрай необхідним та актуальним є створення окремого дослідження з питань образу козацтва в мережі «Інтернет». Враховуючи невичерпність різноманітних сайтів у мережі Інтернет, таке дослідження зможе зачепити лише окремі приклади онлайн-присутності козацтва. Необхідно охопити український сегмент мережі Інтернет, проаналізувати сучасний стан образу козацтва, як його сприймає український веб-користувач, виділити досягнення та недоліки проведеної роботи. Отже, залучена до роботи джерельна база в достатній мірі розкриває поставлену тему та дозволяє виконання дослідницьких завдань

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы историографии, посвященной информационной войне Украины и «Запада» с Российской Федерацией, в частности образа казачества, как темы, вокруг которой формируется медиа политика государства. Проанализировано, каким образом тема образа казачества затрагивается разными авторами, какие аспекты темы является неисследованными, представители каких стран и профессий интересуются казачеством.

Ключевые слова: онлайн-медиа пространство, информационная война, информационное противостояние, контрпропаганда, казачество

Abstract. The article considers the issues of historiography, which is concentrated on the information war of Ukraine and “the West” against the Russian Federation, in particular the image of the Cossacks, as a topic relevant to state media policy. The research contains an analysis on how the topic of the image of the Cossacks is portrayed by different authors, which aspects of the topic are still unexplored, and researchers from which countries and professions are interested in the topic of Cossacks.

Key words: online media space, information war, information warfare, counter-propaganda, Cossacks

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Полтавець С. «Козацький дискурс» як складова інформаційної війни. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського: зб. наук. пр.* / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. Київ, 2016. Вип. 43. С. 165–179.
2. Інформаційні виклики гібридної війни: контент, канали, механізми протидії: аналітична доповідь Ісакова Т., Гнатюк С., Дубов Д., Черненко Т., Баровська А. Київ. 2016 108 с.
3. Гібридна війна і журналістика. Проблеми інформаційної безпеки : навчальний посібник / за заг. ред. В. О. Жадька ; ред.-упор. : О. І. Харитоненко, Ю. С. Полтавець. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. 356 с.
4. Горовий В. М. Національні інформаційні процеси в умовах глобалізації : монографія; ред. О. С. Онищенко. Київ: НБУВ, 2015. 330 с.
5. Кіслов Д. В. Інформаційні війни : монографія .Київ. нац. торг.-еко. ун-т, 2013. 300 с.
6. Семен Н. Російські інтернет-ресурси як чинник інформаційної війни проти України. Дисертація. Рівне 2018, 250 с.
7. Animated video about reforms. Cossacks. *Internews Ukraine*. URL: <https://internews.ua/en/project/cossacks>

8. Paul Goble. Moscow's War in Ukraine Deepens Divides Among Russia's Cossacks. *Eurasia Daily Monitor* Volume 14 Issue 74. Washington, D.C.: The Jamestown Foundation. June 6, 2017. URL: <https://www.refworld.org/docid/593e84894.html>
9. Voloshin G. Kazakhstani Cossacks in Media Spotlight Because of Ukraine Crisis. *Eurasia Daily Monitor*. Volume 11 Issue 147. August 11, 2014. URL: <https://jamestown.org/program/kazakhstani-cossacks-in-media-spotlight-because-of-ukraine-crisis>.
10. Gabdulkhanov R. (Con)trolling the Web: Social Media User Arrests, State-Supported Vigilantism and Citizen Counter-Forces in Russia. *Global Crime*. Volume 21, 2020. Issue 3-4: Watchful Citizens: Policing from Below and Digital Vigilantism, pp. 283-305, DOI: 10.1080/17440572.2020.1719836
11. Ionatamishvili E., Szwed R. Framing of the Ukraine–Russia conflict in online and social media Representations of the conflict in discourse in Facebook, Vkontakte and internet portals: DELFI, korrespondent.net, pravda.com.ua, kyivpost.com and onet.pl. *NATO Strategic Communications Centre of Excellence*. Riga: NATO StratCom COE, May 2016.
12. Matychak T. Why Are Cossacks Key to Understanding the Ukrainian Nation? *Ukraine World International*. March 13, 2019. URL: <https://ukraineworld.org/articles/ukraine-explained/why-are-cossacks-key-understanding-ukrainian-nation>
13. Mieliekiestsev K. Polish-Ukrainian relations and the issue of historical grievances in the societies of two countries. Історичні і політологічні дослідження. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2017. № 1. С. 270–283.
14. Mieliekiestsev K. The “Post-truth era” and its effects on public perception of Georgian and Ukrainian history. *15th International Silk Road virtual conference. Conference Proceedings (Silk Road 2020) = შპრეშუძობ გზის 15-ე დისტანციური საერთაშორისო კონფერენცია. Silk Road Conferences. October 09–10. Tbilisi, Georgia, 2020. pp. 24–32.*
15. Мелекесцев К. Історія України в політичних маніпуляціях епохи постправди. *Історичні і політологічні дослідження*. №1 (66). С. 130–142. DOI: <http://dx.doi.org/10.31558/2079-1828.2020.1.10>
16. Мелекесцев К. Ключові питання історії України в контексті нових маніпулятивних технологій у мережі інтернет. *Збірник наукових праць за матеріалами всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю „Тоталітаризм як система знищення національної пам’яті“, 11–12 червня 2020 року*. Львів: Друкарня Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, 2020. С. 41–44. (Соціальні комунікації ідеологічна цензура, тоталітарна риторика і нові маніпулятивні технології у пресі, на радіо, телебаченні, рекламі, в мережі інтернет: історія і сучасність).
17. Мелекесцев К. Історичний обрах Івана Богуна у сучасному інформаційному просторі. *Поділля в роки Української національної революції середини XVII століття / Матеріали Всеукраїнської науковокраєзнавчої конференції, приуроченої 370-й річниці героїчної оборони Вінниці на чолі з полковником Іваном Богуном*. Вінниця, 4 березня 2021 р. Вінниця: ПП Балюк І. Б., 2021. 260 с

УДК 305-053.5:902.2:726](477.6)»637»

РІВЕНЬ ГЕНДЕРНОЇ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ У ДІТЕЙ ДНІПРО-ДОНСЬКОЇ БАБИНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

В. О. Касьян, Р. О. Литвиненко

Анотація. Питання особливостей функціонування соціальних інститутів традиційних суспільств, до яких входить і система статевовікових класів, стає дедалі популярним в наукових колах. Актуальною проблемою у цьому поступі є визначення рівня гендерної диференціації у недорослих верств населення, яке, на думку авторки статті, є яскравим показником добробуту суспільства. Культурне коло Бабине, зокрема дніпро-донська бабинська культура, посідає чільне місце у бронзовому віці Східної Європи, а тому визначення рівня дитячої диференціації за статтю є важливим елементом для розуміння соціальних і гендерних процесів, що відбувалися у цьому суспільстві.

Ключові слова: Східна Європа, бронзовий вік, дніпро-донська бабинська культура, гендер, діти.

Актуальність запропонованої теми пов’язана з постійним зростанням зацікавленості у вивченні соціальних та духовних аспектів життя пра- і протоісторичних народів. Багато десятиліть дослідники вивчали феномен бабинського світу, поринаючи у вивчення археологічних джерел, встановлюючи фактаж і досліджуючи практику поховальних обрядів. Попри певні досягнення у розробці гендерних проблем бабинської спільноти, чимало її аспектів залишаються невисвітленими. Дніпро-донська бабинська культура (далі –